

Lidskoprávní šílenství: mediální reprezentace inkluzivního vzdělávání v denících Blesk, Aha! a MF DNES

//Human Rights Madness: Media Representation of Inclusive Education and its Comparison in Blesk, Aha! and MF DNES Daily Newspapers

Eva Pětvalská

Masarykova univerzita

Marína Urbániková

Masarykova univerzita

ABSTRACT

This paper analyzes and compares the media representation of inclusive education in three Czech daily newspapers (Blesk, Aha!, and MF DNES) during the 2014–2017 period. In 2016, an amendment to the Schools Act was adopted, stipulating that children with special needs were to be gradually included into the classes of mainstream primary schools. Despite its tabloid focus, Blesk paid unusually close attention to this topic: it set up a special section called Stop the Harmful Inclusion and launched a systematic negative campaign against the amendment. The paper examines the mechanisms Blesk used in the campaign and compares its representation of inclusive education with another tabloid newspaper Aha! and a broadsheet newspaper MF DNES. The results show that Blesk employed various editorial strategies as tools to support negative image of inclusive education: e.g., it gave voice primarily to sources critical of inclusive education, selected topics pointing out negative aspects of the amendment, and adopted mostly negative framing. On the other hand, MF DNES offered a more balanced representation, and the other tabloid daily Aha! paid only minimal attention to this topic.

KEY WORDS

Agenda-setting – comparative content analysis – framing – inclusive education – media representation – people with disabilities – stereotypes

1. Úvod

V září roku 2016 vstoupila v platnost novela školského zákona o inkluzivním vzdělávání (zákon č. 82/2015 Sb.), která zajišťuje všem žákům v České republice rovný přístup k základnímu vzdělávání. V praxi to znamená, že v jedné třídě běžné základní školy se mohou společně vzdělávat děti se speciálními vzdělávacími potřebami¹

¹ Děťmi se speciálními vzdělávacími potřebami (nebo též zkráceně dětmi se SVP) rozumíme v tomto textu především děti se zdravotním postižením (ať už mentálním, smyslovým, duševním, tělesným nebo kombinovaným), děti se zdravotním znevýhodněním (například děti s chronickým onemocněním dlouhodobého charakteru či děti s poruchami učení) a také děti se sociálním znevýhodněním, které

(například děti se zdravotním postižením, děti cizinců či děti jiného etnika) s jinými dětmi (Bazalová, 2006). Téma inkluzivního vzdělávání se tedy úzce pojí se zranitelnými společenskými skupinami, jakými jsou například děti se zdravotním anebo sociálním znevýhodněním. Jelikož velká část informací o inkluzivním vzdělávání je veřejnosti zprostředkována skrze média, mohou mít právě masová média významný vliv na to, jak budou tyto zranitelné skupiny vnímány většinovou společností a jak bude vnímána inkluze ve školství jako celek. Média mohou ovlivňovat společenskou atmosféru a zvyšovat (nebo také mírnit) obavy a napětí ve společnosti ohledně fungování inkluzivního vzdělávání. Proto je důležité věnovat jejich obsahům výzkumnou pozornost.

Inkluzivnímu vzdělávání se začátkem roku 2016 začal intenzivně věnovat nejprodávanější český bulvární deník Blesk, který přišel s kampaní, již nazval „*Stop škodlivé inkluzi*“. Není příliš obvyklé, aby bulvární deník, který se primárně věnuje senzacím, životu celebrit nebo černé kronice, dal tolik prostoru odbornému tématu, jakým je vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Dle studie od Newton Media (2016) zaujal deník Blesk oproti jiným médiím výrazně negativní postoj k inkluzi: ve více než třetině případů měly články negativní ladění (jejich celkové vyznění vůči inkluzi bylo z různých důvodů nepříznivé). Studie poukazovala na rozdílný přístup srovnávaných deníků k informování o inkluzivním vzdělávání (z hlediska věnovaného prostoru a sentimentu) i na nečekaný zájem Blesku o téma. Nezkoumala však jednotlivé mechanismy budování negativního obrazu inkluzivního vzdělávání a nezabývala se blíže otázkou mediální reprezentace dětí se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním.

Tento článek si klade za cíl zaplnit tuto mezeru. Spadá do širšího proudu zkoumání mediálních obsahů (Volek, Jiráček, & Köpplová, 2006), konkrétněji navazuje na tradici deskriptivního výzkumu zaměřeného na analýzu možného zkreslení mediálního obrazu určitých skupin nebo fenoménů (Riffe, Lacy, & Fico, 2008, s. 13–15). Staví na komparativní perspektivě a analyzuje, zda a jak se liší konstrukce mediální reprezentace inkluzivního vzdělávání a dětí se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním v bulvárním deníku Blesk, v dalším bulvárním deníku Aha! a v serióznějším deníku MF Dnes. Na tomto pozadí empiricky dokládá, že mediální reprezentace tématu inkluzivního vzdělávání byla ze strany Blesku výrazně negativně naladěna. Identifikuje a popisuje také konkrétní postupy, pomocí nichž Blesk konstruoval negativní obraz inkluzivního vzdělávání (a tím podkřívá širší mechanismy fungování negativních kampaní). Analyzuje, jak zkoumané deníky zobrazovaly děti se speciálními vzdělávacími potřebami, a kriticky reflektuje praxe zkoumaných deníků v oblasti informování o lidech se zdravotním znevýhodněním.

jsou znevýhodněny například z důvodu příslušnosti k odlišné etnické nebo národnostní skupině (MŠMT, 2004).

2. Přehled literatury: mediální reprezentace lidí se zdravotním postižením

Masová média nejsou pouhým zprostředkovatelem reality, ale jsou jejími spolutvářci. Dle sociálního konstruktivismu totiž realita není objektivně dána jako fakt, ale je konstruována a rekonstruována v procesu komunikace a sociální interakce (Berger & Luckmann, 1999), přičemž právě masová média hrají v tomto procesu významnou roli. Mediální obrazy se mohou stávat reálnými ve svém působení i v důsledcích, protože realita, kterou ukazují, řadě příjemců supluje faktickou realitu (Schulz, 1976). To platí zvláště u témat nebo událostí, ke kterým nemají příjemci jiný přístup než skrze média, a s mediovanými sděleními pak mají tendenci zacházet jako s fakty (Kunczik, 1995, s. 125).

Inkluzivní vzdělávání je příkladem takového tématu. S realitou začleňování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami se osobně setkávají pedagogové či asistenti daných škol, jejich spolužáci a někteří rodiče. K většině populace se ale informace o důvodech a vhodnosti inkluzivního vzdělávání dostanou právě skrze média a na základě těchto informací si pak vytváří svůj postoj. Jinými slovy, mediální zobrazování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich začleňování do běžných škol může významným způsobem spoluformovat, jak bude inkluzivní vzdělávání vnímáno veřejností. Je proto důležité analyzovat, jaké obrazy v tomto směru média předkládají. Při této analýze vyjdeme z teorie nastolování agendy a blíže se zaměříme na zkoumání rámců a stereotypů použitých při zobrazování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

V první řadě budeme zkoumat, nakolik intenzivně jednotlivé deníky nastolovaly agendu inkluzivního vzdělávání, a srovnávat, zda a jak se liší v důležitosti, kterou přisuzovaly tomuto tématu. Média ukazují jen vybranou část sociální reality a jen určitý úhel pohledu na ni. Mají moc nastolovat agendu, čili vybírat a zvýznamňovat určitá témata, která pak má tendenci považovat za důležité i publikum (McCombs, 2009). Činí tak prostřednictvím frekvence článků na dané téma, ale také prostřednictvím editorálního členění, tedy například umístěním na předních stránkách novin, zařazením doprovodných fotografií a v neposlední řadě prostřednictvím samotné délky článků, tedy prostoru, který je tématu věnován (McCombs, 2009).

Média mohou nejen ovlivňovat, o jakých tématech bude publikum přemýšlet, ale prostřednictvím zvoleného rámcování můžou formovat i to, jak o zobrazovaných událostech bude uvažovat. Média totiž vybírají některé aspekty vnímané reality a zvýznamňují je tak, aby podpořily „určitou definici problému, kauzální interpretaci, morální hodnocení nebo návrh řešení“ (Entman, 1993, s. 52). Rámec použitý při zpracování události napomáhá publiku zařadit událost do určitého kontextu. Z toho důvodu o hodnocení a pochopení tématu nerozhoduje jen míra jeho přítomnosti v mediální agendě, ale zejména to, jakým způsobem a v jakých souvislostech je o něm informováno. Využívání rámců může být sice nápomocné tím, že zjednoduší čtenáři složité téma (Gans, 1979), ale současně může vést k neobjektivitě, předpojatosti a přebírání nepravdivých názorů a stereotypů (Borah, 2011). Při analýze mediální reprezentace inkluzivního vzdělávání se proto specificky zaměříme na to, jak byla novela rámcována a jak byly rámcovány děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Zde navážeme na zahraniční i domácí studie zkoumající zobrazování lidí se zdravotním postižením.

Média mohou dle Clogstona (1990) na lidi se zdravotním postižením nebo znevýhodněním nahlížet dvojím způsobem. Tradiční pohled je prezentuje jako jedince dysfunkční a/nebo deviantní, kteří nejsou schopni žít každodenní život a kteří pro společnost představují zdravotnickou a ekonomickou zátěž. Oproti tomu progresivní hledisko zobrazuje jako problematickou společnost, nikoliv znevýhodněného jedince, a zejména jí dává za vinu, že není schopná přijímat všechny své členy stejně. Do této kategorie spadají zprávy o diskriminaci, samostatnosti, lidských právech a obecně články, které zobrazují osoby se zdravotním postižením stejným způsobem jako osoby bez postižení, bez toho, aby věnovaly nadměrnou pozornost jejich zdravotním problémům.

Dostupné zahraniční i domácí výzkumy naznačují, že rámce, které média v souvislosti s lidmi se zdravotním postižením využívají, jsou často stereotypní a stigmatizující (např. Mick, 1996). Clogston (1990) identifikoval v americkém tisku jako nejčastější *rámec medicínský, sociálně-patologický, rámec „supermrzáků“*,² *rámec menšinových občanských práv a rámec kulturního pluralismu*. Další rámce popsal Barnes (1992), dle kterého jsou osoby se zdravotním postižením v britských médiích zobrazovány mimořádně negativně, což zvyšuje jejich marginalizaci a diskriminaci v hlavním proudu společnosti. Lidé se zdravotním postižením jsou dle jeho závěrů běžně rámcováni jako *politováníhodní a ubozí, objekty násilí, představitelé zla, kuriozity, „supermrzáci“, terče posměchu, vlastní nejhorší nepřátelé, břemeno a přítěž, sexuálně abnormální, případně jako neschopní plnohodnotného a spokojeného života*. Dle Longmoora (2003) je zdravotní postižení v britských filmech a televizním vysílání prezentováno jako *emblém zla*. Lidé se zdravotním postižením jsou zobrazováni jako *monstra, jako lidé s nedostatkem sebeodhodlání* nebo jako *narušení jedinci*. Na druhé straně je zdravotní postižení někdy zobrazováno také jako *dar*, který otevírá znevýhodněným jedincům cestu k úspěchu a dodává jim odvahu postavit se výzvě (Longmoore, 2003).

I v českých médiích se dle Brhláčové (2016) objevují podobné rámce, které popsal Clogston (1990), ačkoliv ne vždy ve zcela stejné podobě. Často se vyskytoval rámec kulturního pluralismu, kdy zkoumané deníky (MF DNES, Právo, Hospodářské noviny) informovaly o osobách se zdravotním znevýhodněním ve spojení s rozličnými aktivitami a nezaměřovala se primárně na jejich znevýhodnění. I když se v tisku objevoval i rámec „supermrzáků“, celkově převládaly rámce blízké progresivnímu pohledu (Brhláčová, 2016).

Dalším mechanismem, jak publiku přiblížit složitá témata, je kromě rámců i stereotypizace. I když se v některých zahraničních výzkumech stereotypy a rámce částečně překrývají – například Barnes (1992) píše o stereotypních rámcích –, v naší analýze vycházíme z definice Entmana (1993) a chápeme rámce jako širší struktury akcentující určitou definici problému, kauzální interpretaci, morální hodnocení nebo návrh řešení. Na druhé straně se v případě stereotypů jedná o zjednodušený, zobecněný nebo zveličený pohled na danou osobu či skupinu osob. Je zároveň nutné rozlišovat mezi typem a stereotypem: zatímco typy jsou jedinečné postavy zobrazené s důrazem na to, co charakterizují nebo typizují, stereotypy zjednodušují subjekt na

² Z anglického slova *supercrip*. Člověku se zdravotním postižením jsou připisovány výjimečné, nebo dokonce nadlidské schopnosti, případně je akcentována skutečnost, že se navzdory svému postižení dokázal úspěšně zapojit do běžného života.

jeden nebo několik hyperbolicky zobrazených rysů. Lidé, kterým je připsáno stereotypní zobrazení, jsou redukováni na pouhého nosiče daného stereotypu, což vede k tomu, že jsou ignorovány jejich individuální charakteristiky. Stereotypy také vykreslují hranice a definují, kdo patří do určité skupiny a kdo už nikoliv (Dyer, 1999). Mohou posilovat diskriminaci, která dovoluje jedné skupině společnosti využívat a marginalizovat skupinu jinou (Baglieri & Shapiro, 2012).

Na základě předchozího výzkumu se jeví, že stereotypy využívané médii při zobrazování lidí se zdravotním postižením jsou poměrně pestré, ale zpravidla silně negativní. Hunt (1991) identifikoval jako deset nejčastějších stereotypů v televizi, tisku a reklamách v USA tyto: *osoba se zdravotním postižením jako politovánímhodná a ubohá, jako předmět zvědavosti nebo násilí, jako osoba zlověstná nebo zlá, jako „supermrzák“ se zvláštními schopnostmi, jako směšná, jako svůj vlastní nejhorší nepřítel, jako břemeno či zátěž, jako asexuální a jako neschopná účastnit se každodenního života*. Keller, Hallahan, McShane et al. (1990) v americkém tisku identifikovali negativní stereotypní výrazy, jako například *trpí, oběti, postižený, omezený, vozíček, připoutaný, vězení vlastního těla, boj, hrozba, tragédie, devastace, nepřekonatelné překážky, v pasti*.

Na českých univerzitách bylo v posledních letech také obhájeno několik studentských prací týkajících se mediální reprezentace lidí se zdravotním postižením (Reichová, 2010; Bílková, 2011; Tejkalová, 2011; Bajerová, 2012; Opočenská, 2014; Brhláčová, 2016). Výsledky těchto výzkumů se shodují především v tom, že zkoumaná česká média se při reprezentaci lidí s postižením drží několika témat, která se opakují, a že jejich mediální obraz podléhá stereotypizaci. Zkoumaná média podporují stereotypy o lidech s postižením zejména používáním nevhodného názvosloví, jakým je například označení *mrzák, postižený* nebo *invalida* (Bajerová, 2012; Reichová, 2010; Opočenská, 2014). Osoby s postižením byly zobrazovány jako politovánímhodné, nebo naopak jako superhrdinové/supermrzáci (Reichová, 2010; Brhláčová, 2016; Tejkalová, 2011). V analýze se proto zaměříme také na otázku, zda vybrané deníky používaly při zobrazování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami stereotypy, a pokud ano, o jaké stereotypy se jedná.

3. Metodika a sběr dat

Vzhledem k tomu, že mediální zobrazování inkluzivního vzdělávání může silně ovlivňovat, jak se k tomuto tématu (a také k dětem se speciálními vzdělávacími potřebami) staví veřejnost, zaměřuje se analýza na otázku, jak tuto agendu pokryly tři významné české deníky. Cílem je analyticky popsat a porovnat mediální reprezentaci inkluzivního vzdělávání v denících Blesk, Aha! a MF DNES v období od roku 2014 do roku 2017.

Zajímalo nás především, jak vybrané české deníky prezentovaly inkluzivní vzdělávání svým čtenářům, jaké k tomu využívaly editoriální postupy (kolik prostoru tomuto tématu věnovaly, jakou důležitost mu připisovaly, které zpravodajské hodnoty při tom využily, které zdroje citovaly a jaká byla žánrová struktura), s jakými tématy inkluzi spojovaly, jak rámcovaly inkluzivní vzdělávání a děti se speciálními vzdělávacími potřebami, zda byly při jejich zobrazování patrné nějaké prvky stereotypizace a jaká byla celková valence (naladění) článků. Zároveň jsme prostřednictvím kompa-

race Blesku a dalších dvou deníků analyzovaly, jaké mechanismy použil Blesk v rámci své kampaně „*Stop škodlivé inkluzi*“. Deník Blesk byl vybrán nejen kvůli tomu, že jde o nejčtenější deník v České republice, ale také kvůli neobvykle velkému zájmu tohoto bulvárního média o inkluzivní vzdělávání a jeho již zmíněné negativní kampani. Deník MF DNES³ jsme zvolily kvůli tomu, že jde po Blesku o druhý nejčtenější deník v České republice; nabízí se tak srovnání toho, jak prezentovaly téma inkluzivního vzdělávání dva deníky s nejširší čtenářskou základnou v ČR. Protože má deník MF DNES serióznější zaměření, zahrnuly jsme do výzkumu zároveň i deník Aha!, který byl vybrán kvůli podobnému zaměření jako Blesk (v obou případech jde o bulvární deníky). I když se ukázalo, že v daném období v deníku Aha! na téma inkluze téměř žádné články nevyšly (šlo pouze jednotky), ve výzkumu jsme ho ponechaly, protože zjištění o velmi slabé pozornosti věnované tomuto tématu potvrzuje neobvyklost zájmu Blesku coby bulvárního deníku o dané téma. Strategií tedy bylo srovnat deník Blesk s podobně (Aha!) i odlišně (MF DNES) zaměřenými deníky.

Jako metoda byla zvolena kvantitativní obsahová analýza, tedy

systematické a replikovatelné zkoumání symbolů komunikace, kterým byly přiřazeny číselné hodnoty podle validních pravidel měření, a analýza vztahů zahrnujících tyto hodnoty za použití statistických metod s cílem popsat komunikaci, vyvodit závěry o její významu nebo inferovat z této komunikace na její kontext produkce a konzumace.⁴ (Riffe, Lacy, & Fico, 2008, s. 25)

Co se týče časového rámce, zvolily jsme období od ledna 2014 do prosince 2017, tedy období před účinností novely školského zákona (2014, 2015) i období po vstupu novely v platnost a období jejího fungování (2016, 2017). Začátek zkoumaného období jsme vybraly tak, aby nejen pokrylo období zvýšeného zájmu deníku Blesk, ale také aby ukázalo intenzitu pokrytí tématu inkluzivního vzdělávání vybranými médii i před rokem 2016.

Z celkového obsahu tištěných forem deníků MF DNES, Blesk a Aha! v letech 2014–2017 jsme se zaměřily na články, které se věnovaly inkluzivnímu vzdělávání, a to jak na zpravodajské, tak na publicistické texty. Výběr článků jsme prováděly prostřednictvím elektronické databáze Anopress, přičemž jsme při hledání využily následovní klíčová slova a operátory: *inkluze <OR> inkluzivní <OR> novela školského zákona <OR> inkluzivní vzdělávání <OR> školní inkluze <OR> reforma školství <OR> novelizace školství <OR> školský zákon <OR> společné vzdělávání <OR> integrace. Za-*

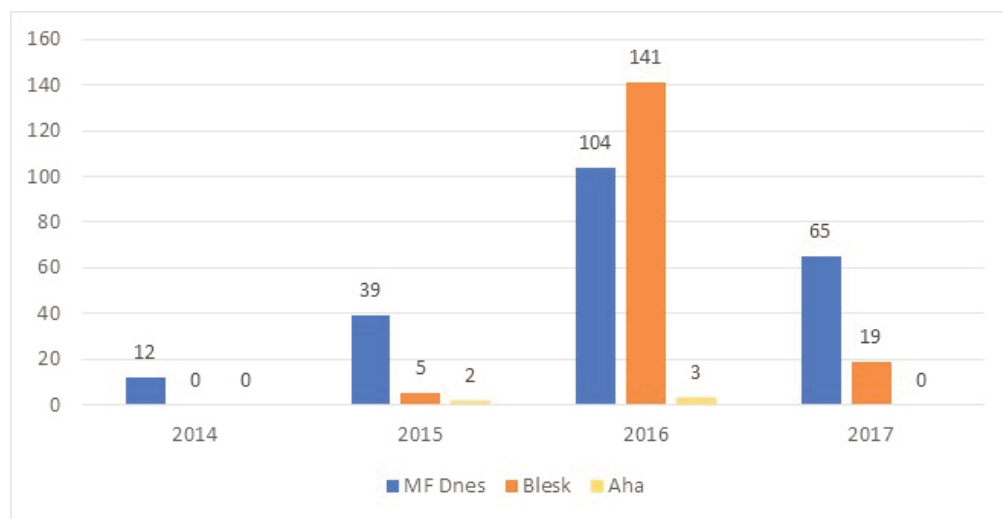
³ Vlastníkem MF DNES byl v letech 2013 až 2017 Andrej Babiš. Kvůli zákonu o střetu zájmů převedl v únoru 2017 mediální dům Mafra, který vydává kromě jiného i deník MF DNES, do svěřenských fondů, Andrej Babiš je zároveň lídrem politické strany ANO a ve sledovaném období také ministrem financí, který měl poskytnout finance potřebné pro podporu inkluzivního vzdělávání a jeho plošného zavádění do běžných škol.

⁴ Vlastní překlad. V originálu: „Quantitative content analysis is the systematic and replicable examination of symbols of communication, which have been assigned numeric values according to valid measurement rules, and the analysis of relationships involving those values using statistical methods, in order to describe the communication, draw inferences about its meaning, or infer from the communication to its context, both of production and consumption.“

hrnuly jsme i články, které vyšly v celostátním vydání deníků i v regionálních mutacích, avšak s ohledem na to, aby se ve výzkumu nezdvojovaly. Analýzu textu jsme doplnily analýzou fotografií a vizuálů daných článků vyhledaných prostřednictvím databáze Monitora.

4. Mediální reprezentace inkluzivního vzdělávání a dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve vybraných denících

Výzkumný soubor po selekci⁵ představoval 390 článků o inkluzivním vzdělávání, z něhož 220 článků (56 %) vydala MF DNES, 165 článků (42 %) vydal deník Blesk a 5 článků (1 %) vydal deník Aha!. Za celkové zkoumané období čtyř let (2014–2017) je počet článků vydaných MF DNES vyšší než počet článků vydaných deníkem Blesk. Pokud se ale podíváme na rozložení článků v jednotlivých letech (graf 1), vidíme, že zatímco deník MF DNES téma soustavně pokrýval od roku 2014, zájem deníku Blesk skokově vzrostl v roce 2016, kdy vydal většinu svých článků k tématu (141 textů, což je 85 % z celkového počtu článků vydaných Bleskem). Další bulvární deník Aha! publikoval téhož roku o tématu pouze tři články. Vzhledem k velice nízkému počtu článků zveřejněných v deníku Aha! v tomto médiu dále analyzujeme pouze vybrané editorální postupy (důležitost agendy, využití žánrů a využití zpravodajských hodnot), jelikož se domníváme, že komparace tematické struktury, rámců, stereotypů či valence by byla zkreslující.

Graf 1: Rozložení článků v jednotlivých letech

⁵ Výzkumný soubor byl očištěn o články, kde bylo téma inkluze zmíněno pouze okrajově (například ve výčtu politických priorit některé z politických stran) či se jednalo o inkluzi nesouvisící s novelou školského zákona (například inkluze v člancích o migraci).

Analýza ukazuje nezvykle velký zájem bulvárního deníku Blesk, který se běžně věnuje zcela jinému typu témat (například senzacím a životu známých osobností), o agendu inkluzivního vzdělávání. Toto bulvární médium věnovalo vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami podobný prostor jako seriózní médium, a v roce 2016 dokonce i větší (Blesk vydal o inkluzi v letech 2016 a 2017 celkem o 9 článků méně než MF DNES). To otevírá otázku, zda za kampaní Blesku „*Stop škodlivé inkluzi*“ stály i jiné než typické komunikační cíle bulvárních deníků.⁶ Na to ale obsahová analýza nedokáže dát odpověď.

5. Důležitost přisuzovaná agendě inkluzivního vzdělávání

V souladu s teorií nastolování mediální agendy (McCombs & Shaw, 1972) předpokládáme, že zdůrazňováním určitých témat na úkor jiných mohou novináři ovlivnit vnímání jejich důležitosti ze strany veřejnosti. Srovnávaly jsme proto, zda a jak se liší důležitost, kterou jednotlivé deníky přisuzovaly tématu inkluzivního vzdělávání. Podobně jako Granner et al. (2010) nebo Pollock et al. (2017) jsme ji měřily prostřednictvím součtového indexu důležitosti spojujícího tři proměnné: výskyt fotografie⁷ (článek dostal 3 body, pokud byl doprovázen fotografií, nebo 0 bodů, pokud nebyl), umístění článku na straně⁸ (3 body za titulní stranu, 2 body za strany 2 až 5, 1 bod za strany 6 až 15 a 0 bodů za strany 16 a více) a rozsahu článku (3 body za články nad 400 slov, 2 body za články od 201 do 400 slov, 1 bod za články od 100 do 200 slov a 0 bodů za články kratší než 100 slov).

Jak ukazuje tabulka 1, deník Blesk využíval fotografie častěji než MF DNES, což vzhledem k jeho bulvárnímu charakteru není překvapující; podíl článků doprovázených fotografií byl ale vyšší než v dalším bulvárním deníku Aha!. Blesk také častěji umisťoval články o inkluzi na přední stránky novin. Zde mohlo hrát roli odlišné zaměření a odlišná struktura rubrik srovnávaných deníků, například přítomnost rubriky komentářů v druhé polovině sešitu v deníku MF DNES). Průměrná délka příspěvků byla v Blesku (i v Aha!) kratší než v MF DNES, což je opět vysvětlitelné jejich bulvárním zaměřením.

⁶ Takovýmto cílem máme na mysli například snahu média získat co nejvíce příjemců ke koupi produktu nebo zprostředkovat pobavení, obveselení či rozptýlení (McQuail, 1999, s. 102–103).

⁷ Za fotografii jsme nepovažovaly podobenky redaktorů ani podobenky anketního formátu. V případě, kdy byl článek rozdělen na více částí, jsme výskyt fotografie kódovaly, i když se objevila až na straně, na níž článek pokračoval.

⁸ V případě, že byl článek rozdělen na více částí, jsme číslo strany kódovaly vždy podle toho, na které straně článek začínal.

Tabulka 1: Přítomnost fotografie, umístění na straně a délka příspěvků

Deník	Počet a podíl příspěvků s fotografií	Průměrné umístění na straně	Průměrný počet slov
MF DNES	77 (35 %)	10,6	544
Blesk	120 (73 %)	4,6	391
Aha!	2 (40 %)	2	106

Index důležitosti nabýval 0 až 9 bodů (tabulka 2). Příspěvky o inkluzivním vzdělávání v deníku Blesk dosahovaly během zkoumaného období průměrně vyšší hodnoty indexu (5,9) než příspěvky v MF DNES (4,6) a deníku Aha! (2,6). Na základě vyhodnocení indexu důležitosti tak můžeme říci, že deník Blesk přisuzoval inkluzivnímu vzdělávání vyšší důležitost než deník MF DNES i Aha!.

Tabulka 2: Průměrná hodnota indexu důležitosti ve srovnávaných denících

Deník	Průměrná hodnota indexu důležitosti
MF DNES	4,6
Blesk	5,9
Aha!	2,6

Využití žánrů

Třetím zkoumaným editoriálním postupem bylo vedle frekvence a důležitosti článků využití žánrů. To naznačuje, nakolik se deníky snažily téma pokrývat pomocí objektivních zpravodajských textů a nakolik dávaly prostor spíše názorům, osobním příběhům a emocím skrze žánry jako story či komentář. Tabulka 3 ukazuje, že deník Blesk využíval žánr zprávy výrazně méně často než deníky MF DNES a Aha! (37 % vůči 57 %, resp. 100 %), a naopak častěji zveřejňoval články žánru reportáže, story nebo ostatní⁹.

⁹ Jednalo se například o vlastní průzkumy či zveřejněné otevřené i soukromé dopisy čtenářů, e-maily čtenářů, příspěvky z diskuzí na sociálních sítích či zveřejněné petice odpůrců inkluze.

Tabulka 3: Počet a podíl využitých žánrů

	MF DNES		Blesk		Aha!	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl	Počet	Podíl
Zpráva	125	57 %	61	37 %	5	100 %
Rozhovor	30	14 %	20	12 %	0	0 %
Komentář/glosa	24	11 %	12	7 %	0	0 %
Ostatní	12	5 %	27	16 %	0	0 %
Reportáž	12	5 %	15	9 %	0	0 %
Story	9	4 %	19	12 %	0	0 %
Anketa	8	4 %	11	7 %	0	0 %
Celkem	220	100 %	165	100 %	5	100 %

V rámci analýzy žánrů je zajímavý také rozdíl ve využití žánru story. Deník MF DNES dával skrze story prostor hlavně příběhům dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, jimž inkluzivní vzdělávání pomohlo (například článek „*Nebojte se inkluze, radí matka jedenáctiletého Tondy*“ nebo „*Dita píše jen hlasem, ale zvládla školu pro zdravotně*“), případně se zaměřil na pozitivní zkušenosti pedagogů s inkluzivním vzděláváním (například článek „*Postižený ve třídě? Děti předsudky nemají*“ nebo „*Už 60 let znevýhodněné děti začleňuje do běžné výuky*“), kde navíc redaktori zdůrazňovali, že inkluze v českých školách funguje již řadu let. Tomu také odpovídá, že až 67 % příspěvků v rámci žánru story bylo v MF DNES vůči inkluzi naladěných pozitivně (v případě Blesku to bylo 0 %).

Deník Blesk naopak vyhledával osobní příběhy rodičů dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří se inkluzivního vzdělávání obávají nebo s ním nesouhlasí (například článek „*Přechod mezi ‚normální‘ nezvládneme*“ nebo „*Do továrny na vzdělání kluky nedám*“). Blesk se zaměřil i na příběhy pedagogů s odmítavým postojem vůči inkluzi (například článek „*Ředitelka praktické školy: Vyhláška poškozuj děti s postižením*“ nebo „*Autistu běžná škola nezvládne*“). Tyto příběhy podpořil deník i texty o dětech se speciálními vzdělávacími potřebami, jimž pomohl nástup do školy praktické, což lze považovat za snahu deníku obhajovat správnost separátního vzdělávání (např. „*Díky praktické škole Sandra (15) čte, píše i počítá*“, „*Zvláštní škola mi zachránila život!*“). Valence článků žánru story vůči inkluzi byla v Blesku v 95 % případů negativní (v případě MF DNES to bylo 0 %).

Využití zpravodajských hodnot

Důležitou součástí analýzy editoriaálních postupů MF DNES, Aha! a Blesku je srovnání užitých zpravodajských hodnot neboli důvodů, z jakých byly články do denního výběru zpráv zařazeny (Galtung & Rugeová, 1965). V článcích jsme sledovaly šest zpravodajských hodnot: *jednoznačnost, překvapení, vztah k elitním osobám, personalizaci, negativitu a konflikt*.

Jak ukazuje tabulka 4, zatímco nejčastějšími zpravodajskými hodnotami v MF

DNES byla personalizace (29 %) a konflikt (28 %), v deníku Blesk převažoval vztah k elitám (44 %) a negativita (30 %). V deníku Aha! byla na prvním místě jednoznačnost, což odpovídá krátkým, stručným zprávám s čistě informačním charakterem, které deník o inkluzivním vzdělávání vydal.

Tabulka 4: Počet a podíl zpravodajských hodnot¹⁰

	MF DNES		Blesk		Aha!	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl	Počet	Podíl
Personalizace	63	29 %	44	27 %	0	0 %
Konflikt	61	28 %	46	28 %	2	40 %
Jednoznačnost	59	27 %	15	9 %	4	80 %
Vztah k elitám	37	17 %	73	44 %	1	20 %
Negativita	36	16 %	50	30 %	0	0 %
Překvapení	11	5 %	7	4 %	0	0 %

Vysoké zastoupení negativity (30 %) v deníku Blesk není překvapením, jelikož u bulvárního média je předpoklad, že bude skrze tuto hodnotu cílit na emoce čtenářů (je ale zajímavé, že deník Aha! tak nečinil). Negativita jako zpravodajská hodnota je spojena s „událostmi, jejichž následky měly, mají nebo mohou mít citelně nepříjemné důsledky“ (Reifová, 2004, s. 77–78). Její přítomnost jsme kódovaly v situaci, kdy článek upozorňoval na negativní aspekty inkluzivního vzdělávání, problémy s přípravou novely zákona a jejím zaváděním do praxe a na negativní očekávané nebo reálné dopady inkluzivního vzdělávání na děti, rodiče, pedagogy i školy. To, že se Blesk zaměřil zejména na negativní aspekty inkluzivního vzdělávání, dokazuje i srovnání s deníkem MF DNES, v němž byla tato hodnota zastoupena pouze v 16 % článků.

Vysoké zastoupení zpravodajské hodnoty vztah k elitám v Blesku si vysvětlujeme tím, že, jak dále ukážeme, tento deník rámcově inkluzivní vzdělávání zejména jako politickou agendu a spojoval ji s výroky prezidenta, ministrů, známých politiků a náměstků či hejtmanů a s jejich postoji k inkluzi. Často se objevovaly články, v nichž byla politikům přisuzována zodpovědnost za důsledky novelizace zákona o inkluzivním vzdělávání.

Nejčastější hodnotou v deníku MF DNES byla personalizace (29 %). Deník texty opakovaně uváděl konkrétním příběhem (např. článek „*Měnit zavedené školství? Chyba, zní*“ začíná textem „*Před dvěma lety se občas stávalo, že dcera Ivety Boškové z Plzeňska nechtěla jít do školy. Učivu ve škole nerozuměla, kantor na ni neměl čas a ona se bála zepstat.*“). Médium také texty o inkluzi personifikovalo skrze příběhy konkrétních ředitelů škol a pedagogů a na těchto příkladech pak ilustrovalo problémy či naopak dobré zkušenosti, jež se mohou týkat většího počtu škol. Personalizace byla v MF DNES za-

¹⁰ Jelikož jednotlivé texty mohly obsahovat více zpravodajských hodnot najednou, zaznamenávali jsme je jako binární proměnnou. Z tohoto důvodu celkový součet četností v tabulce neodpovídá 100 %.

stoupena v 29 % a v deníku Blesk ve 27 % článků. Pro obě média tak bylo téměř stejně důležitým prvkem propojení tématu s konkrétními příběhy.

Citované zdroje

Rozhodnutí, komu dát v textu prostor, je v kompetenci novinářů či editorů, a jimi zvolené zdroje tak můžou odrážet jejich názor či stanovisko k tématu. Jelikož inkluzivní vzdělávání je především odborné téma, zkoumaly jsme, kolik prostoru dávala sledovaná média odborníkům, jako jsou například pedagogové, v porovnání s tím, kolik prostoru dostali například zástupci z řad politiků či veřejnosti. Vzhledem k zanedbatelnému počtu článků v deníku Aha! jsme tento deník z hlediska struktury citovaných zdrojů (a i dalších zbývajících proměnných) neanalyzovaly.

V deníku Blesk i v MF DNES byli nejčastěji citovanými zdroji politici (tabulka 5). V deníku Blesk tvořili téměř polovinu ze všech citovaných aktérů, zatímco v MF DNES to byla pouze necelá třetina, což může být další indikátor toho, že Blesk agendu inkluzivního vzdělávání výrazněji politizoval a prezentoval ji zejména jako agendu politickou.

Tabulka 5: Počty a podíly citovaných řečníků¹¹

	MF DNES		Blesk	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
Politici	116	28 %	119	45 %
Ředitelé běžných škol	83	20 %	7	3 %
Neziskové organizace	40	10 %	11	4 %
Pedagogové běžných škol	32	8 %	14	5 %
Jiné zdroje	31	8 %	4	1 %
Speciální pedagogové (jiné působiště)	25	6 %	35	13 %
Ředitelé speciálních škol	24	6 %	6	3 %
Rodiče dětí se SVP	20	5 %	33	12 %
Vox populi	12	3 %	25	9 %
Osoby se SVP	8	2,5 %	2	1 %
Psychologové	8	2,5 %	1	0 %
Speciální pedagogové (spec. školy)	4	1 %	2	1 %
Pedagogové (spec. školy)	2	0 %	2	1 %
Úředníci	2	0 %	2	1 %
Speciální pedagogové (běžné školy)	2	0 %	1	0 %
Rodiče dětí bez SVP	2	0 %	0	0 %
Lékaři	2	0 %	3	1 %

V Blesku dostávali po politicích nejčastěji prostor speciální pedagogové (působící mimo speciální a běžné školy, například v poradenských centrech nebo na odborných pracovištích), rodiče dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a laická ve-

¹¹ Jedná se o podíl jednotlivých kategorií zdrojů vůči celkovému počtu citovaných zdrojů.

řejnost (vox populi). Analýza naznačuje, že deník Blesk cíleně vybíral jako zdroje rodiče dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří měli špatnou zkušenost s inkluzí a byli proti ní, aby podpořili reprezentaci inkluze v negativním světle, a stejně tak speciální pedagogy, kteří měli vyhraněný názor a byli proti inkluzi. Prostor dostávali opakovaně například speciální pedagogové Martin Odehnal a Iva Švarcová, kteří jsou známí svým kritickým postojem k inkluzivnímu vzdělávání.

Naopak v MF DNES byli druhými nejčastěji citovanými osobami ředitelé běžných základních škol, po nich neziskové organizace zabývající se vzděláváním a pedagogové běžných škol. Právě upřednostňováním pedagogických pracovníků MF DNES dle našeho názoru lépe reflektovala odbornost tématu.

Co se týče samotných dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich rodičů, v obou denících dostávali jen malý prostor: v MF DNES tvořili pouze 8 % všech citovaných zdrojů, v Blesku šlo o 12 %. To je v souladu s předchozími výzkumy upozorňujícími na fakt, že k agendě týkající se různých menšin se v médiích vyjadřují zejména jiné osoby a samotní příslušníci dané menšiny dostanou hlas pouze zřídka (viz např. Hoşcan, 2006; nebo Kirk, 2017). K o něco vyššímu zastoupení dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich rodičů v deníku Blesk je také nutno dodat, že takřka všichni oslovení aktéři prezentovali negativní postoj k inkluzi, případně pozitivní zkušenost se speciálními školami. Proto se domníváme, že šlo spíše o mechanismus, jak zobrazit inkluzi ve špatném světle, než o snahu poskytnout prostor skupině, které se tato agenda týká, a zachytit celé spektrum jejich zkušeností.

V případě obou médií byli nejčastěji citovanými zdroji politici, které jsme kódovaly také jmenovitě (tabulka 6). Druhou nejcitovanější byla u obou médií tehdejší ministryně školství Kateřina Valachová. V kategorii jiní politici, jež byla zastoupena nejvíce, byli zahrnuti zejména hejtmani, starostové a zástupci krajů, kteří byli často aktéry protestů a autoři petic vedených proti zavedení novely školského zákona či proti inkluzi jako takové.

Tabulka 6: Citování politici¹²

	MF DNES		Blesk	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
Jiní politici	83	72 %	58	49 %
K. Valachová	15	13 %	25	21 %
M. Chládek	9	8 %	0	0 %
M. Zeman	6	4 %	14	12 %
P. Fiala	1	1 %	9	8 %
B. Sobotka	1	1 %	0	0 %
A. Babiš	1	1 %	3	2 %
J. Dienstbier	0	0 %	0	0 %
V. Klaus ml.	0	0 %	10	8 %

¹² Podíl je vypočítán z celkového počtu citovaných politiků.

V deníku Blesk byli dalšími nejcitovanějšími politiky prezident Miloš Zeman (12 %) a Václav Klaus mladší (8 %), kteří se netajili svým negativním postojem vůči inkluzi, čemuž odpovídá i to, že veškeré citace obou politiků spadaly do kategorie odpůrců. Časté poskytování prostoru odpůrcům z řad politiků proto vnímáme jako další nástroj negativního zobrazování inkluze. Naproti tomu MF DNES nedala prostor V. Klausovi mladšímu ani jednou a M. Zemanovi jen ve 4 % všech citací politiků. Na rozdíl od deníku Blesk dala prostor předchůdci Kateřiny Valachové, ministru Chládkovi (8 %), což lze vysvětlit tím, že MF DNES o inkluzivním vzdělávání informovala už v roce 2014 a reflektovala, že novelizace zákona o inkluzivním vzdělávání nebyla projektem, který by iniciovala až ministryně Kateřina Valachová.

V neposlední řadě nás zajímal postoj citovaných aktérů k inkluzi, tedy rozložení odpůrců, příznivců a neutrálních řečníků (tabulka 7). Zatímco v deníku Blesk tvořili 70 % všech zdrojů odpůrci inkluze, v deníku MF DNES bylo rozložení rovnoměrnější; všechny tři skupiny byly zastoupeny zhruba jednou třetinou. Navíc Blesk věnoval výrazně více prostoru odpůrcům inkluze (v průměru 65 slov, zatímco v případě příznivců a neutrálních aktérů šlo pouze o zhruba 10 slov), zatímco průměrná délka citace všech tří skupin aktérů je v MF DNES relativně rovnoměrně rozložená.

Tabulka 7: Citované zdroje dle postoje k inkluzi¹³

	MF DNES			Blesk		
	N	%	Průměrná délka	N	%	Průměrná délka
Odpůrci	140	34 %	27 slov	187	70 %	65 slov
Příznivci	118	29 %	20 slov	39	14 %	10 slov
Neutrální	156	37 %	29 slov	42	16 %	11 slov
Celkem	414	100 %		268	100 %	

Tematická agenda

Dále jsme zkoumaly, jaká témata se ve vybraných médiích nejčastěji pojila s inkluzivním vzděláváním a zda a jak se jejich výskyt lišil (tabulka 8). Nejčastěji se vyskytujícím tématem v MF DNES byl vzdělávací systém ČR (35 % článků), zatímco v Blesku to bylo téma politika a volby (39 %). U obou médií byly mezi dalšími nejčastějšími tématy s podobným procentuálním zastoupením ekonomika a financování (MF DNES: 30 %, Blesk: 29 %), hluboký lidský příběh (12 %, resp. 15 %) a téma rušení a zachování speciálních škol (12 %, resp. 10 %).

Pod téma vzdělávací systém ČR spadaly příspěvky, v nichž se objevoval popis současného fungování vzdělávání v ČR, vývoj inkluzivního vzdělávání u nás či důvody a kroky, jež vedly k novelizaci zákona. Zatímco v MF DNES tato kategorie byla na prvním místě (35 %), deník Blesk ji pokrýval jen v 8 % příspěvků. Podstatný rozdíl je i v tématu politika a volby, které se objevilo v deníku Blesk ve 39 % článků, zatímco

¹³ Podíl je počítán z celkového počtu citovaných zdrojů.

v MF DNES jen v 16 %. To interpretujeme jako další indikátor silné politizace agendy v deníku Blesk.

Tabulka 8: Tematická struktura příspěvků¹⁴

	MF DNES		Blesk	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
Vzdělávací systém ČR	78	35 %	14	8 %
Ekonomika a financování	67	30 %	47	28 %
Politika a volby	35	16 %	65	39 %
Hluboký lidský příběh	27	12 %	24	15 %
Rušení a zachování speciálních škol	26	12 %	17	10 %
Práva osob se znevýhodněním	24	11 %	6	4 %
Ostatní	24	11 %	13	8 %
Sociální zabezpečení a podpora	20	9 %	4	2 %
Inkluze v zahraničí	13	6 %	3	2 %
Administrativa	11	5 %	8	5 %
Protestní aktivity	11	5 %	23	14 %
Soukromé školství	8	4 %	4	2 %

Deník Blesk na rozdíl od MF DNES daleko častěji zařazoval příspěvky o protestních aktivitách občanů a politiků vůči novelizaci i vůči inkluzi samotné (Blesk: 14 %, MF Dnes: 5 %). Domníváme se, že výrazně vyšší pozornost věnovaná tomuto tématu je dalším z postupů deníku Blesk, jak čtenářům negativně vykreslovat inkluzi.

Pozornost poutá také rozdíl v zastoupení tématu práv osob se znevýhodněním, které se v MF DNES vyskytlo v 11 % a v Blesku pouze ve 4 % příspěvků. Toto zjištění v kombinaci s předchozími, zejména s tím, jak velké zastoupení měla zpravodajská hodnota negativita a jak velký prostor dostávali odpůrci inkluze v Blesku, dle našeho názoru naznačuje, že účelem poskytování prostoru dětem se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich rodinám bylo spíše akcentovat emoce a negativitu, a nikoliv hájit či podporovat práva této minority, jak by se na první pohled mohlo zdát.

To, že se MF DNES zabývala také právy osob se znevýhodněním, je v souladu s výsledky předchozích výzkumů (Opočenská, 2014; Bajerová, 2012), které zaznamenávaly ve vybraných českých médiích (mezi nimi i v MF DNES) větší otevřenost směrem k lidem se zdravotním postižením. Je však potřeba zmínit, že se dané téma objevovalo až jako šesté v pořadí, což je dle našeho názoru stále nedostačující, pokud bereme v potaz povahu tématu.

¹⁴ Podíl je počítán z celkového počtu článků vydaných deníkem. Témat se mohlo v článku vyskytnout více, proto celkový součet nedává hodnotu 100 %.

Mediální rámce

Kromě analýzy témat jsme se zaměřily také na analýzu toho, jak vybrané deníky rámcovaly agendu inkluzivního vzdělávání a jaké rámce využívaly při zobrazování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Vycházely jsme především z rámců definovaných v zahraničních výzkumech o osobách se zdravotním znevýhodněním (Clogston, 1990; Barnes, 1992; Haller, 1995; Haller, 2010) a z vlastního předvýzkumu.¹⁵

Nejčastěji užívaným rámcem v obou médiích je rámeček *inkluze jako nepřipravený projekt ministerstva školství*, který byl v MF DNES zastoupen v 18 % příspěvků a v Blesku až ve 34 % příspěvků (tabulka 9). Kódovaly jsme takto příspěvky, v nichž bylo inkluzivní vzdělávání rámcováno jako nedostatečně vyzkoušené (příspěvky referovaly například o chybějícím pilotním projektu, nedostatku času na přípravu, o minimu informací, jež proudí směrem ke školám a pedagogům, nedokonalém přepracování osnov apod.).

Tabulka 9: Počet a podíl¹⁶ jednotlivých rámců v příspěvcích MF DNES a Blesk

Kategorie rámce	MF DNES		Blesk	
	Počet	Podíl	Počet	Podíl
Inkluze jako nepřipravený projekt ministerstva školství	40	18 %	56	34 %
Inkluze jako systém, který funguje již řadu let	29	13 %	3	2 %
Inkluze pomůže dětem se SVP	17	8 %	1	1 %
Děti se SVP jako oběti diskriminace	11	5 %	0	0 %
Inkluze ublíží dětem se SVP	9	4 %	31	19 %
Děti se SVP jako přirozená součást třídy i společnosti	8	4 %	1	1 %
Inkluze jako modernější forma vzdělávání	8	4 %	0	0 %
Děti se SVP jako pedagogická zátěž	6	3 %	16	10 %
Inkluze jako viník zániku speciálních škol	6	3 %	10	6 %
Děti se SVP jako zátěž a brzda pro spolužáky bez SVP	6	3 %	8	5 %
Inkluze učí děti bez SVP solidaritě a toleranci	5	2 %	0	0 %
Děti se SVP jako ekonomická zátěž	4	2 %	8	5 %
Inkluze jako viník odlivu nadaných učitelů a žáků ze škol	2	1 %	2	1 %
Inkluze jako nerealizovatelná v českém prostředí	1	0 %	1	1 %
Inkluze jako zdroj obohacení pro neziskové organizace	0	0 %	9	5 %

V deníku Blesk byl druhý nejčastější rámeček *inkluze ublíží dětem se speciálními vzdělávacími potřebami*. Zatímco v Blesku byl využit v 19 % příspěvků, v MF DNES pouze ve 4 %. V Blesku byl oproti MF DNES výrazně frekventovanější rámeček *děti se speciálními vzdělávacími potřebami jako pedagogická zátěž* (Blesk: 10 %, MF: 3 %). Deník Blesk také častěji rámcoval děti se speciálními vzdělávacími potřebami jako *zátěž a brzdu pro spolužáky* než deník MF DNES, ačkoliv se jedná pouze o 2% rozdíl.

¹⁵ V souladu s manuálním holistickým přístupem k analýze rámců (Matthes & Köhring, 2008) se předvýzkum zaměřil na identifikaci vlastních rámců pomocí kvalitativní analýzy části textů. Následně jsme je (spolu s převzatými rámci) kódovaly jako holistické proměnné pomocí manuální obsahové analýzy.

¹⁶ Podíl rámců je vypočten z celkového počtu příspěvků v jednotlivých denících.

To, že deník Blesk nejčastěji využíval rámec *inkluze jako nepřipravený projekt ministerstva školství* spolu s rámcem *inkluze ublíží dětem se speciálními vzdělávacími potřebami*, interpretujeme jako další indikátor naznačující silnou politizaci agendy a snahu prezentovat inkluzi v negativním světle. Domníváme se, že deník tímto způsobem strategicky rámcoval tehdejší vládu (respektive ministerstvo školství) jako zodpovědnou za dle Blesku špatně připravenou novelu zákona o inkluzivním vzdělávání. Naopak MF DNES na rozdíl od Blesku akcentovala, že inkluze není ničím novým a funguje řadu let, tudíž inkluzi nerámcovala jako nový projekt současné vlády. Zároveň se také zabývala možnými pozitivními dopady, které inkluze na žáky může mít.

Typizace a stereotypizace

Součástí mediální reprezentace může být také stereotypizace a typizace určitých aktérů nebo jejich skupin, což může přispívat k jejich sociální exkluzi. Jedná se o klasifikování vybraných skupin a jejich reprezentaci pomocí zjednodušujících, neověřených a zobecňujících znaků, které v sobě nesou hodnoty, soudy a předpoklady vůči chování nějaké skupiny lidí či vůči jejich vlastnostem (Jiráček & Köpplová, 2003).

Na základě předchozích výzkumů (zejména Hunt, 1991) jsme vymezily soubor typů a stereotypů, jejichž přítomnost jsme následně v článcích kódovaly¹⁷ (tabulka 10). V obou médiích je pozoruhodné poměrně malé zastoupení analyzovaných typů (v MF DNES se některé z námi kódovaných typů dětí se speciálními vzdělávacími potřebami objevily v 7 % příspěvků, v deníku Blesk v 15 % příspěvků) a zejména nulové zastoupení stereotypů. Toto zjištění si vysvětlujeme převážně tím, že téma bylo v médiích natolik politizováno, že středem zájmu nebyly primárně děti se speciálními vzdělávacími potřebami, ale politici.

¹⁷ Inspirujeme se dělením reprezentace dle úrovně obecnosti dle Burtona a Jiráčka (2001). Zatímco typ chápeme jako prezentaci jedinečné lidské bytosti, v případě stereotypu jde o silně zjednodušující představu, která jedinečnost potlačuje. Jako typ jsme kódovaly vyjádření týkající se jednotlivců, jako stereotyp jsme kódovaly taková vyjádření, která vztahují daný jev na celou skupinu. Pro přehlednost uvedeme příklad: pokud v článku zaznělo, že konkrétní chlapec, který má lehké mentální postižení, byl po zařazení do běžné základní školy často obětí šikany, kódovaly jsme výskyt typu. Pokud se však v článku objevilo, že děti s mentálním postižením obecně bývají terčem šikany, kódovaly jsme tvrzení jako stereotyp.

Tabulka 10: Počet a podíl¹⁸ typů v příspěvcích

Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami...	MF DNES		Blesk	
...jako oběť šikany	5	2 %	5	3 %
...není schopné účastnit se každodenního života (režimu běžné školy)	3	1 %	3	2 %
...jako chudák a politováníhodné	2	1 %	9	5 %
...jako zlé či zlověstné	2	1 %	3	2 %
...jako nevykonné a nesamostatné (nestačí, nechápe)	1	1 %	1	1 %
...pochází z odlišného etnika	1	1 %	0	0 %
...potřebuje více pozornosti a více péče pedagoga	1	1 %	1	1 %
...nemůže být bez asistenta	0	0 %	1	1 %
...pochází ze sociálně slabé rodiny	0	0 %	0	0 %
...disponuje zvláštní, nadlidskou schopností („supermrzák“ s výjimečnými schopnostmi)	0	0 %	0	0 %
...jako nemocné, fyzicky/psychicky nezdatné	0	0 %	0	0 %
...jako bezbranné	0	0 %	0	0 %

Nejčastějším typem v MF DNES a druhým nejčastějším v Blesku byl typ dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami *jako oběť šikany*. V deníku Blesk bylo nejčastějším typem dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami *jako chudák a politováníhodné*, což se přibližuje výsledkům prací Reichové (2010), Brhláčové (2016) a Tejkalové (2011), ačkoliv v nich se jednalo častěji o stereotypy. V MF DNES se jako druhý nejčastější objevil typ dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami, jež *se není schopné zúčastnit každodenního života*.

Naopak stereotyp „*supermrzáků*“, jehož častý výskyt v českých médiích potvrdila například analýza Brhláčové (2016) a jenž ukazuje osoby se zdravotním postižením nebo znevýhodněním jako ty, kteří disponují nějakou zvláštní schopností a dosahují úspěchů i navzdory svému znevýhodnění či postižení, se v našem výzkumu nevyskytoval vůbec. V případě deníku Blesk si toto zjištění vysvětlujeme opět tím, že by úspěšné děti nezapadaly do jeho negativní reprezentace inkluze.

Další figura, jejíž nepřítomnost si zasluhuje pozornost, je typ nebo stereotyp dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami jako příslušníka jiného etnika. O inkluzivním vzdělávání se začalo v ČR více mluvit zejména v souvislosti s případem D. H. a spol., kdy v roce 2007 Evropský soud pro lidská práva odsoudil Českou republiku za diskriminaci romských dětí v přístupu ke vzdělávání, která spočívala v jejich neoprávněném zařazování do tzv. zvláštních škol určených pro děti s lehkým mentálním postižením. Dle zjištění CVVM (2016) má právě inkluze romských dětí a dětí se smyslovým nebo mentálním postižením mezi veřejností nejvíce odpůrců. Lze se proto domnívat, že etnický aspekt je v rámci inkluzivního vzdělávání coby veřejné agendy významný a že nezanedbatelná část veřejnosti ztotožňuje inkluzivní vzdělávání se společným vzděláním neromských a romských dětí (a od toho se odvíjejí její postoje k inkluzi). O to překvapující je zjištění, že tento aspekt nebyl v mediální agendě v případě zkoumaných deníků téměř vůbec přítomen. V sledovaném období byl zveřejněn pouze jeden článek, který by ve spojitosti s dětmi se speciálními vzdělávacími potře-

¹⁸ Podíl je vypočítán z celkového množství příspěvků vydaného daným médiem.

bami zmiňoval jejich etnicitu. Tento aspekt nebyl artikulován ani prostřednictvím fotografií: dítě nebo děti jiného etnika byly zobrazeny pouze na jedné fotografii v MF DNES (1 % z celkového počtu zde publikovaných fotografií) a na čtyřech fotografiích v deníku Blesk (3 %). O důvodech můžeme pouze spekulovat, ale nabízí se vysvětlení, že deníky se chtěly vyhnout možnému obvinění z nekorektnosti, pokud by spojovaly speciální vzdělávací potřeby s etnicitou.

Celková valence článků

Na závěr analýzy nás zajímalo celkové naladění článků o inkluzivním vzdělávání. Rozlišovaly jsme tři hodnoty valence, a to neutrální, pozitivní a negativní, přičemž se jednalo o celkové vyznění článků vůči inkluzivnímu vzdělávání i vůči novelizaci zákona o inkluzi (neutrální, příznivé, nepříznivé). Valence se ve vybraných denících velmi lišila (tabulka 11). Zatímco v MF DNES převládalo neutrální naladění (59 % příspěvků) a pozitivní a negativní vyznění bylo poměrně rovnoměrně rozloženo (19 % a 22 %), v deníku Blesk bylo vyznění článků nejčastěji negativní (75 % příspěvků), pozitivní valenci nevykazoval ani jeden příspěvek a 25 % bylo neutrálních. Tuto výraznou nerovnováhu ve prospěch negativně orientovaných článků považujeme za další indikátor toho, že deník Blesk inkluzi vykresloval záměrně v co nejhorším světle.

Tabulka 11: Počty a podíly¹⁹ pozitivní, neutrální a negativní valence příspěvků

Valence	MF DNES		Blesk	
Pozitivní	42	19 %	0	0 %
Negativní	49	22 %	124	75 %
Neutrální	129	59 %	41	25 %

Další zjištění

Podle předchozích výzkumů česká média často podporují stereotypy o lidech se zdravotním postižením nebo znevýhodněním také tím, že používají nevhodné názvosloví, jakým je například označení *mrzák*, *postižený* nebo *invalida* (Bajerová, 2012; Reichová, 2010; Opočenská, 2014). V našem výzkumu jsme se proto zaměřily i na dodržování pravidla *person first*, podle něhož by vždy měla na prvním místě být osoba a pak až její znevýhodnění (například dítě s mentálním postižením, nikoliv mentálně postižené dítě), nebo také na pravidlo zdůraznění dovednosti namísto omezení (například člověk používající vozík namísto člověk upoutaný/odkázaný na vozík) (Kučerová in Ludíková, 2008).

V případě deníku Blesk bylo pravidlo *person first* nedodrženo v 59 % případů, v MF DNES bylo pravidlo nedodrženo méně často, ve 33 % případů.²⁰ Můžeme tedy konstatovat, že MF DNES lépe reflektuje současná doporučení pro informování o li-

¹⁹ Podíl je vypočítán z celkového množství příspěvků vydaného daným deníkem.

²⁰ Počítáno z celkového počtu použitých označení dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, nikoliv z celkového počtu článků.

dech se zdravotním postižením a znevýhodněním než deník Blesk. Na základě těchto zjištění (spolu s analýzou zdrojů, rámců i témat) se domníváme, že deník Blesk se na první pohled snažil působit tak, že stojí na straně dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a kampaň vede pro jejich dobro, s cílem ochránit je před škodlivými následky inkluze. Přitom ale tyto děti využíval k budování jejího negativního obrazu.

Podle Opočenské (2014) se v médiích stále hovoří o *hendikepovaných, nemocných a postižených*. V našem výzkumu jsme zaznamenaly podobné nálepky,²¹ jež dávala námi zkoumaná média dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve sledovaných médiích se vyskytovala označení jako „postižení“, „retardování“, „problémové děti/problémoví žáci“, „hraniční děti“²², „zaostávající děti“, „pomalé děti“, „jiné děti“, „zvláštní děti“ a také výrazy jako „vozíčkář“ nebo „slepec“. Za sledované období se v MF DNES vyskytlo 19 takových nálepek a v deníku Blesk 13. Výskyt nálepek týkajících se dětí se speciálními vzdělávacími potřebami tak byl podílově velmi podobný v obou médiích (9 % a 8 % z celkového počtu příspěvků).

V Blesku jsme zaznamenaly i nálepky týkající se přímo inkluze, která byla označována jako „nezdařený experiment“, „lidskoprávní šílenství“, „antisociální program“, „šílený plán“, „zločin na postižených dětech“ nebo „cesta do pekel“. Nejčastěji využívanou nálepkou používanou deníkem Blesk byla „*ministryně chaosu*“, kterou byla označována tehdejší ministryně Valachová téměř ve všech příspěvcích, ve kterých figurovala.

Závěr

Analýza a komparace mediální reprezentace inkluzivního vzdělávání v denících Blesk, MF DNES a Aha! v letech 2014 až 2017 ukazuje, že editoriaální postupy i výsledná mediální reprezentace inkluzivního vzdělávání se mezi zkoumanými deníky výrazně lišily. Srovnání nás vede ke čtyřem hlavním závěrům, které se týkají: a) neobvyklé pozornosti a důležitosti připisované agendě inkluzivního vzdělávání ze strany deníku Blesk, b) mechanismů negativní kampaně, kterou proti ní vedl, c) výrazné politizace této agendy a d) absence stereotypního zobrazování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v sledovaných denících, na druhé straně však výskytu nevhodné žurnalistické praxe v podobě etiketizace (používání nálepek k označování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami).

V první řadě je překvapující, jak velkou (a náhlou) pozornost věnoval deník Blesk agendě inkluzivního vzdělávání a jak vysokou mediální důležitost ji přisoudil. Lze říci, že v období před schvalováním novely školského zákona (2014 a 2015) a v období, kdy již novela fungovala v praxi (2017), si tohoto tématu téměř nevšímal. To je vzhledem k jeho bulvárnímu charakteru očekávatelné. O to více se vymyká rok 2016, kdy zájem Blesku o inkluzivní vzdělávání skokově vzrostl až do té míry, že v počtu článků předčil i seriózní deník MF DNES (Blesk zveřejnil o inkluzi téměř

²¹ Termín nálepky (labels) – nebo také nálepkování/etiketizace (labelling) – vychází z teorie deviance, podle níž se vybraní jedinci stávají deviantními proto, že byli takto označeni jinými lidmi. Podle teorie však ne všichni nálepkovaní porušili nějaké společensky uznávané pravidlo, a proto nálepkou devianta nemusí být vždy označován jedinec, který se deviace opravdu dopustil. Deviantem se tak jedinci stávají na základě toho, že vůči nim byla nálepka úspěšně uplatněna (Giddens, 2013).

²² Podle IQ spadajícího těsně nad nebo pod hranici diagnózy mentálního postižení.

o třetinu článků víc než MF DNES). Neobvyklost tohoto zájmu dokazuje i to, že druhý zkoumaný bulvární deník Aha! za celé sledované období věnoval inkluzi pouze pět článků. Navíc deník Blesk přisuzoval této agendě vyšší důležitost než zbylé dva deníky (zejména zařazoval články o inkluzi na stránky z první poloviny novin a častěji je doprovázel obrazovým materiálem, což však souvisí také s jeho bulvárním zaměřením). Domníváme se, že Blesk toto téma akcentoval zejména kvůli tomu, že se – i s jeho pomocí – stalo předmětem politického a mediálního boje.

Za druhé deník Blesk vykresloval inkluzivní vzdělávání silně negativně, k čemuž využíval hned několik editoriálních postupů. Nejviditelněji to ukazuje výběr citovaných zdrojů, kdy Blesk dával výrazně větší prostor odpůrcům inkluze (tvořili až 70 % všech citovaných zdrojů; příznivci tvořili pouze 14 %). Ve srovnání s tím byli v MF DNES odpůrci, příznivci i neutrální zdroje zastoupeni vždy zhruba jednou třetinou. Blesk tedy záměrně dával hlas zejména těm aktérům, kteří s inkluzí nesouhlasili, ať už z řad politiků, pedagogů či veřejnosti. Obzvláště často k tomu používal žánr story, v němž poskytoval téměř výhradně prostor rodinám dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a pedagogům, kteří měli s inkluzí špatnou zkušenost. Zároveň citace odpůrců inkluze byly v Blesku až šestkrát delší než citace příznivců nebo neutrálních aktérů.

Dalším mechanismem bylo časté využívání negativity jako zpravodajské hodnoty (ve srovnání s MF DNES byla téměř dvounásobně zastoupena). Blesk opakovaně zdůrazňoval možné negativní dopady inkluzivního vzdělávání na děti, pedagogy i školy.

Na cílené vyobrazování inkluzivního vzdělávání v negativním světle ze strany Blesku poukazuje také tematická struktura. Deník Blesk na rozdíl od MF DNES téměř třikrát častěji zařazoval příspěvky o protestních aktivitách občanů i politiků vůči inkluzivnímu vzdělávání a novelizaci školského zákona. Tím opět potvrzoval a obhajoval správnost svého negativního postoje k inkluzi.

Kromě toho Blesk rámcoval inkluzi nejčastěji jako nepřipravený projekt ministerstva školství (tento rámec použil téměř dvakrát častěji než MF DNES) a jako plán, který ublíží dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. Na druhé straně je překvapivé, že ani v deníku Blesk, ani v deníku MF DNES nebyla v rámci agendy inkluzivního vzdělávání akcentována etnická rovina tohoto tématu. V celém výzkumném souboru se vyskytl pouze jediný článek, který zmiňoval odlišnou etnickou příslušnost dětí, kterých by se mohla týkat inkluze, a pouze pět fotografií zobrazujících děti romského etnika. Naznačování spojitosti mezi inkluzivním vzděláváním a společným vzděláváním romských a neromských žáků tedy neprobíhalo ani na verbální, ani na vizuální úrovni.

Celkově bylo v případě deníku Blesk až 75 % všech článků o inkluzivním vzdělávání naladěných vůči inkluzi negativně a ani jeden příspěvek neměl pozitivní valenci. Na druhé straně v MF DNES převládalo neutrální naladění (59 % příspěvků) a články s pozitivním a negativním vyzněním byly poměrně rovnoměrně zastoupeny.

Můžeme tedy shrnout, že mediální reprezentace inkluzivního vzdělávání v deníku Blesk byla výrazně negativnější než v MF DNES. Zatímco deník MF DNES vyobrazoval inkluzivní vzdělávání jako systém, jež funguje řadu let a není ničím novým, a současně vcelku vyváženě prezentoval jak klady, tak i zápory inkluze, deník Blesk

prezentoval inkluzivní vzdělávání jednostranně, především jako nevydařený projekt současné vlády, který poškodí děti i pedagogy. Blesk se stavěl do role zastánce dětí (se speciálními vzdělávacími potřebami i bez nich), které chtěl chránit před škodlivou inkluzí, ale selektivně při tom dával prostor takřka výhradně těm rodičům a dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří měli s inkluzivním vzděláváním špatnou zkušenost nebo se ho obávali. Což zdaleka nereprezentuje celé spektrum zkušeností a postojů této skupiny, jak dokládá srovnání s MF DNES.

Třetí hlavní závěr se týká výrazné politizace agendy inkluzivního vzdělávání ze strany deníku Blesk. Analýza rámců poukazuje nejen na negativní prezentaci inkluze, ale též na to, že deník rámcovoval ministerstvo školství (a v širším smyslu tehdejší vládu) jako zodpovědnou za dle Blesku špatně připravenou a také škodlivou inkluzi. Zároveň zobrazoval děti se speciálními vzdělávacími potřebami (ale i děti bez nich) jako obětní beránky, jež odnesou chyby tehdejší vlády. Na silnou politizaci agendy Blesku poukazuje také to, že nejčastější zpravodajskou hodnotou v deníku Blesk byl vztah k elitám, přičemž těmito elitami byli zejména politici. Ti ostatně tvořili téměř polovinu všech zdrojů citovaných v deníku Blesk (pro srovnání, v MF DNES to byla necelá třetina). Zároveň se ukázalo, že deník Blesk dával daleko víc prostoru dvěma výrazným odpůrcům inkluze, Miloši Zemanovi a Václavu Klausovi ml., než deník MF DNES. V neposlední řadě v tematické agendě Blesku výrazně převažovalo téma politika a volby.

Závěrem je třeba zmínit, že ani jeden ze zkoumaných deníků se při zobrazování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami neuchyloval k jejich stereotypizaci. Což si vysvětlujeme převážně tím, že téma bylo v médiích natolik politizováno, že středem zájmu byli nakonec politici. Analýza typizací ukázala, že v deníku Blesk bylo nejčastějším zobrazeným typem *dítě se speciálními vzdělávacími potřebami jako chudák a politováníhodné*, což se přibližuje výsledkům výzkumů mediální reprezentace lidí se zdravotním postižením od Reichové (2010), Brhláčové (2016) a Tejkalové (2011). Nejčastějším typem v MF DNES a druhým nejčastějším v Blesku pak byl typ *dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami jako oběti šikany*.

Deníky se nevyhnuly etiketizaci, kdy téměř v desetině článků používaly nálepky jako *postižení*, *retardovaní* či *pomalé děti*. Deník Blesk také výrazně častěji než MF DNES – téměř ve dvou třetinách případů – porušil pravidlo *person first* (označení lidé či člověk je na prvním místě) a o třetinu méně se věnoval tématu práv osob se zdravotním postižením. V souladu s předešlými zahraničními výzkumy (např. Clogston, 1990; Barnes, 1992; Haller, 2013) se v obou denících vyskytlo rámcování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami jako obětí a zátěže, i když deník MF DNES tak činil pouze v minimální míře. Deník Blesk měl častěji tendence rámcovat a vyobrazovat tyto děti jako současné nebo budoucí *oběti* inkluzivního vzdělávání, *zátěž* pro pedagogy a spolužáky i *zátěž* finanční. Z hlediska rozdělení rámců dle Clogstona (1990) tak lze říct, že na rozdíl od deníku Blesk deník MF DNES tíhne k progresivnějšímu rámcování osob se zdravotním postižením a znevýhodněním. Znamená to, že při referování o nich například častěji odkazuje na jejich lidská práva, včetně legitimního práva na začlenění do společnosti. Celkově se proto jeví, že deník MF DNES daleko více reflektuje současná doporučení pro reprezentaci osob se zdravotním znevýhodněním či postižením než deník Blesk.

Eva Pětvalská vystudovala žurnalistiku na Univerzitě Palackého v Olomouci a poté navazující magisterský obor Mediální studia a žurnalistika na Masarykově Univerzitě v Brně. Při studiu se věnovala fungování mediálních organizací a mediálním rutinám, později pak reprezentaci znevýhodněných sociálních skupin v médiích (publikovaný text vychází z autorčiny diplomové práce).

E-mail: evapetvalska@gmail.com

Marína Urbániková je odbornou asistentkou na Katedře mediálních studií a žurnalistiky FSS MU. Vede též výzkumný úsek v Kanceláři veřejného ochránce práv ČR. K jejím výzkumným zájmům patří reprezentace zranitelných sociálních skupin v médiích, mediální pokrytí voleb, profesionalizace novinářů, žurnalistické vzdělávání, žurnalistické kultury a důvěra v média a novináře.

E-mail: m.urbanikova@mail.muni.cz

Literatura

- Baglieri, S., & Shapiro, A. (2012). *Disability Studies and the Inclusive Classroom: Critical Practices for Creating Least Restrictive Attitudes*. New York and London: Routledge.
- Bajerová, Ž. (2012). *Osoby se zdravotním postižením a jejich mediální prezentace v České republice a v německy mluvících zemích* (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Bazalová, B. (2006). *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v zemích Evropské unie a v dalších vybraných zemích*. Brno: Masarykova univerzita.
- Barnes, C. (1992). *Disabling imagery and the media*. Halifax: Ryburn.
- Berger, P., & Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bílková, I. (2011). *Obraz života lidí se zdravotním postižením ve vybraných českých médiích* (Bakalářská práce). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Borah, P. (2011). Conceptual Issues in Framing Theory: A Systematic Examination of a Decade's Literature. *Journal of Communication*, 61 (2), 246–263.
- Brhláčková, M. (2016). *Mediální stereotypizace a nálepkování zdravotně postižených v českých médiích a jejich dopad na publikum* (Diplomová práce). Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Burton, G., & Jiráček, J. (2001). *Úvod do studia médií*. Praha: Barrister & Principal.
- Clogston, J. S. (1990). *Disability Coverage in 16 Newspapers*. Louseville: Advocado Press.
- CVVM. (2016). Veřejnost o speciálních školách a inkluzivním vzdělávání – září 2016. [cit. 2018-10-10]. Dostupné z https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a2105/f9/or161013.pdf
- Dyer, R. (1999). The Role of Stereotypes. In P. Marris & S. Thornham (Eds.), *Media Studies: A Reader* (2nd ed.) (pp. 245–251). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Entman, M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58.
- Gans, H. J. (1979). *Deciding What's News*. New York: Panteon Books.
- Galtung, J., & Ruge, M. H. (1965). The Structure Of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 2(1), 64–91.
- Giddens, A., Philip, W. S. (2013). *Sociologie*. Cambridge: Polity.
- Granner, M. L., Sharpe, P. A., Burroughs, E. L., et al. (2010). Newspaper content analysis in

- evaluation of a community-based participatory project to increase physical activity. *Health Education Research*, 25(4), 656–667.
- Haller, B. (1995). Rethinking Models of Media Representation of Disability. *Disability Studies Quarterly*, 15(2), 26–30.
- Haller, B. (2000). If they limp, they lead? News representations and the hierarchy of disability images. In D. Braithwaite & T. Thompson (Eds.), *Handbook of communication and people with disabilities: research and application* (pp. 273–288). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hoscan, Ö. (2006). *The Media Portrayal of Homosexuality in the Turkish Press between 1998 and 2006* (Diplomová práce). The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Hunt, P. (1991). Discrimination: Disabled People And the Media. *Contact*, 70(Winter), 45–48.
- Jirák, J., & Köpplová, B. (2003). *Média a společnost*. Praha: Portál.
- Keller, C. E., Hallahan, D. P., McShane, E. A., et al. (1990). The Coverage of Persons with Disabilities in American Newspapers. *The Journal of Special Education*, 24(3), 271–282.
- Kirk, E. (2017). *Cuba's gay revolution: normalizing sexual diversity through a healthbased approach*. Lanham: Lexington Books.
- Kunczik, M. (1995). *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum.
- Longmore, P. K. (2003). *Why I Burned My Book and Other Essays on Disability*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Ludíková, L. (2008). *Sborník příspěvků ze závěrečné konference k projektu ESF: Tvorba a realizace kurzů v rámci celoživotního vzdělávání rozšiřujících kvalifikaci v oblasti speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Matthes, J., & Köhring, M. (2008). The Content Analysis of Media Frames: Toward Improving Reliability and Validity. *Journal of Communication*, 58, 258–299.
- McCombs, M. E. (2009). *Agenda setting: nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The Agenda Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176–187.
- McQuail, D. (1999). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- Mick, K. (1996). *Framing disability: A content analysis of disability related newspaper coverage from 1986 to 1994* (Master's thesis). San Jose: San Jose State University.
- MŠMT ČR. (2004). *Zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) č. 561/2004* [PDF online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-c-561-2004-sb-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim>
- Newton Media. (2016). *Diskuse o inkluzi jako ukázka možných novinářských přístupů*. [online]. [cit. 2018-03-22]. Dostupné z https://www.newtonmedia.cz/cs/mediainfo-cz/analyzy-studie/diskuse-o-inkluzi-jako-ukazka-moznych-novinarskych-pristupu/detail?ProjArticlesItem_page=2
- Opočenská, L. (2014). *Fenomén zdravotního postižení a jeho obraz v tištěných médiích* (Diplomová práce). Praha: Katedra speciální pedagogiky.
- Pollock, J. C., Peitz, K., Watson, E., et al. (2017). Comparing Cross-National Coverage of Genetically Modified Organisms: A Community Structure Approach. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 94(2), 571–596.

- Reifová, I. (2004). *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Reichová, P. (2010). *Obraz osob s postižením v českých médiích* (Diplomová práce). Brno: Masarykova univerzita.
- Riffe, D., Lacy, S., & Fico, F. G. (2008). *Analyzing Media Messages. Using Quantitative Content Analysis in Research*. New York, Oxon: Routledge.
- Schulz, W. (1976). *Konstrukce reality ve zpravodajských médiích*. Freiburg, München: Alber.
- Tejkalová, A. (2011). *Mediální stereotypizace a rámcování zdravotně handicapovaných sportovců* (Disertační práce). Praha: Karlova univerzita v Praze.
- Volek, J., Jiráček, J., & Köpplová, B. 2006. Mediální studia: východiska a výzvy. *Mediální studia*, 1, 8–20.